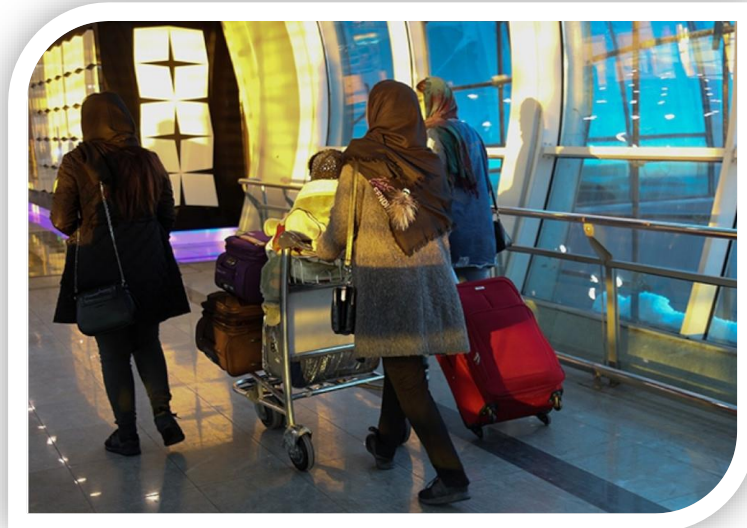

فرار و ترکی میهن دانش آموختگان از ایران

اگر به این مبحث بپردازیم که مهم ترین و بنیادی ترین عامل در فرایند توسعه پایدار انسان علم و تجربه است باید قبول کنیم، هیچ جامعه ای با داشتن منابع، فضای مناسب و امکانات، بدون وجود انسان های آگاه، با دانش محور و آینده نگر قابل توسعه نخواهد بود.

مهاجرت یا به اصطلاح جابجایی پیشینه ای در پیدایش اجتماعات بشری دارد. حس کنجکاوی، شناخت فرهنگ ها، تنوع طلبی، کسب آگاهی و معرفت، سرگرمی و اشتغال و آسایش و آرامش، مهم ترین انگیزه هایی هستند که از گذشته تا به امروز مهاجرت را برای مهاجران لذت بخش نموده و به آن رنگ القا کرده است.

در چند سال اخیر پدیده فرار مغزها در کشورهای در حال توسعه و به ویژه کشورهای منطقه خاورمیانه توجه اقتصاددانان را به خود جلب نموده است. براساس نظریه های اقتصادی در زمینه تبعات اقتصادی فرار مغزها، دو دیدگاه سنتی و نوین به وجود میاید. دیدگاه سنتی فرار مغزها را به عنوان کاهش مستقیم سرمایه انسانی در نظر می گیرد، اما در دیدگاه نوین علاوه بر مواردی که در دیدگاه های سنتی مد نظر بوده، آثار مثبت ناشی از فرار مغزها نیز در نظر گرفته شده است. مبحث در موضوع بر نقش مثبت فرار مغزها در افزایش انگیزه کسب تحصیل در جامعه، انتقال دانش و تکنولوژی از طریق برگشت مهاجرهای کوتاه مدت، شکل گیری آثار شبکه ای مهاجرت و درآمد برگشتی به کشورهای مبدأ در مقابل اثر منفی فرار مغزها یعنی کاهش سرمایه انسانی کشور مبدأ متمرکز است. نتیجه تحقیقات نشان از آن دارد که جریان فرار مغزها اثر مثبت بر ماندگاری سرمایه انسانی کشورهای ذکر شده را داشته است و در لیست موجود فرار مغزها، 9 کشور از فرار مغزها منتفع و 5 کشور متضرر شده اند. با توجه به متضرر شدن ایران از فرار مغزها، باید با ایجاد شرایط مطلوب برای نخبگان، ضریب ماندگاری آنان در کشور افزایش یابد.

اقدام مهاجرت را نمی توان نفی نمود ، و همچنین نمی توان اثرات مثبتش را نیز نادیده گرفت. در میان اجتماعات بشری و در مقیاس های محلی، منطقه‌ای، کشوری و جهانی، این جابجایی ها وجود داشته و کم و بیش به یک پدیده باورپذیر و فراگیر تبدیل گشته است.

فرار مغزها از ایران به مهاجرت متخصصین و نخبگان علمی از ایران گفته می‌شود که یکی از معضلات اجتماعی، اقتصادی و آموزشی این کشور قرار گرفته است. بنابر آمار مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۸۹ ۶۰ هزار نفر از ایرانیان که در این سال اقدام به مهاجرت داشته اند در لیست مهاجران نخبه قرار می‌گیرند. این افراد دارای مقام‌هایی دوره المپیادهای علمی ده و جزء نفرات برتر کنکور یا دانشگاه‌ها قرار داشته اند:

: امروزه مهاجرت در دو نوع خواسته و ناخواسته، در دنیا شکل گرفته است که

مهاجرت نخبگان به هدف اقامت دائم در کشور مقصد (مهاجر پذیر): **مهاجرت از نوع خواسته**

مهاجرت‌هایی که با هدف کسب علم و تکنولوژی و پژوهش و تحقیق انجام می‌گیرد

مهاجرت‌های کاری (کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت)

مهاجرت به هدف انقلاب و کودتا در قالب فرار از کشوری به کشور دیگر است: **مهاجرت ناخواسته**

مهاجرت به هدف جنگ، در دو حالت درون سرزمینی و برون سرزمینی

مهاجرت به هدف حادثه‌های غیر قابل پیش بینی مانند: سیل، زلزله، رانش زمین و... که اغلب درون سرزمینی اند

مهاجرت در قالب فرار مغزها

با توجه به اینکه تلاش شده است که از این روند کاسته شود، اما درصد قابل توجهی از دانش‌آموختگان علمی هنوز خود عنوان 2009 تمایل دارند به کشورهای پیشرفته مهاجرت نمایند. صندوق بین المللی پول در گزارش سال نموده است ایران به لحاظ مهاجرت نخبگان، در میان ۹۱ کشور در حال توسعه یا توسعه نیافته جهان، مقام نخست را داراست. و برخی مسئولان حتی وجود فرار مغزها از ایران را منتفی می‌دانند

ایران در زمینه فرار مغزها با مهاجرت ۱۵۰ هزار تا ۱۸۰ هزار متخصص تحصیل کرده طی دهه‌های اخیر مقابل شده است. طبق گزارش اداره فدرال مهاجرت و پناهندگی آلمان حدود ۴۷ درصد از پناهجویان ایرانی دارای مدرک بالاتر از دیپلم قرار داشته اند. مطابق آمار رسمی وزارت خارجه با احتساب متولیدن خارج از کشور حدود ۴ میلیون نفر ایرانی در خارج از کشور زندگی می‌کنند. که از این تعداد حدود ۵/۱ میلیون به‌طور مستقیم از ایران مهاجرت داشته‌اند

مهاجرت ایرانیان را به خارج از کشور در پایین‌ترین سطح و آمار دفتر مهاجرت سازمان ملل متحد در سال ۱۳۴۴ به عبارتی نزدیک به صفر نشان می‌داد

سال بعد، در سال ۱۳۵۴، تغییر محسوسی در این آمار نداشته و ایران همچنان در پائین جدول مهاجرت این ۱۰ سازمان جهانی قرار داشته است.

در چهل سال قبل، این آمار به گونه‌ای سیر صعودی می‌پیماید، تا جایی که تعداد مهاجران ایرانی در طی این چهار دهه نزدیک به ۷ میلیون نفر، یعنی رقمی در حدود ۱۴۰ برابر نسبت به گذشته نشان داده شده اند. در این میان مهاجرت نخبگان از نگاه صندوق بین‌المللی پول، معنادار است و ایران از این نظر در میان ۹۱ کشور مهاجر، مقام نخست را کسب نموده است.

هزار نفر از ایرانیان با تحصیلات عالی مهاجرت می‌کنند. بنیاد این آمار نشان دهنده آن است، که سالانه تا ۱۸۰ ملی نخبگان کشور آمار مهاجرت نخبگان را در بازه زمانی سال‌های ۸۲ تا ۸۶ یعنی چهار سال، ۳۰۸ نفر از مدال آوران المپیاد و ۳۵۰ نفر از برترین‌های آزمون سراسری کنکور اعلام می‌نماید. هفته نامه سازمان مدیریت و برنامه ریزی مهاجرت بیش از سه چهارم این نخبگان را به هدف آمریکا نشان می‌دهد.

طبق تحلیل مجله اکونومیست و بر اساس داده‌های صندوق بین‌المللی پول، ۹۶ درصد از اختراعاتی ثبت شده توسط متولدین ایران بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۲ توسط ایرانیان مقیم خارج از کشور ثبت شده‌است، که نشان دهنده خروج استعدادها از کشور است، همین آمار برای کشور چین ۱۷ درصد و برای هند ۴۸ درصد است.

همچنین در سال ۲۰۰۶ میلادی، ۱۱٪ از تولید ناخالصات داخل صرف نیازهای آموزشی کشور گردید که در مقایسه با دیگر کشورهای جهان در جایگاه رتبه ۶۷ قرار داشت. بنیاد ملی نخبگان ایران اعلام داشت که ۳۰۸ نفر از دارندگان مدال المپیاد و ۳۵۰ نفر از برترین‌های آزمون سراسری از سال ۸۲ تا ۸۶ به خارج مهاجرت داشته اند.

بنا بر آمار رسمی در سال ۱۳۹۱ حدود ۱۵۰ هزار دانشجو تقاضای خروج از کشور را داده‌اند که اکثراً متقاضی تحصیل در دوره کارشناسی ارشد و دوره دکترا در خارج بودند. خروج این شمار از دانشجویان معادل ۱۵۰ میلیارد دلار خسارت به ایران وارد می‌نماید. همچنین ۶۴ درصد دانش‌آموزان ایرانی مدال آوران المپیاد طی ۱۴ سال گذشته از ایران مهاجرت داشته‌اند. حمید گورائی نیز هشدار داد که دانشمندان رشته سلولهای بنیادین ایران هر روز بیشتر از

گذشته جذب کشورهای عربی و دیگر نقاط جهان می‌شوند. رئیس دانشگاه آزاد تاکید نمود که نتیجه این خروج خالی شدن «ایران از زن‌های باهوش» است. به گفته مهرداد عربستانی عضو هیات علمی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، تمنا و تمایل به مهاجرت ذهنیتی یک واقعیت اجتماعی است و شامل حالات درونی و تخیل مردم نیست. تمایل به مهاجرت یک نشانه گاه از اوضاع کشور است

این استاد دانشگاه تاکید کرد: ایران در میان بیش از ۱۰۰ کشور، چهارمین رتبه را در ثبت نام لاتاری آمریکا دارد. وی سخنان خود را با این جمله ادامه داد که چرا همه به ترک کشور تمایل دارند؟ تحصیل از نخستین دلایل تمایل خروج از کشور است. در مراحل بعدی نیز دشواری راه اندازی کسب و کار در ایران، انتخاب سبک زندگی، آزادی و ... از دلایل مهاجرت بیان می‌شود

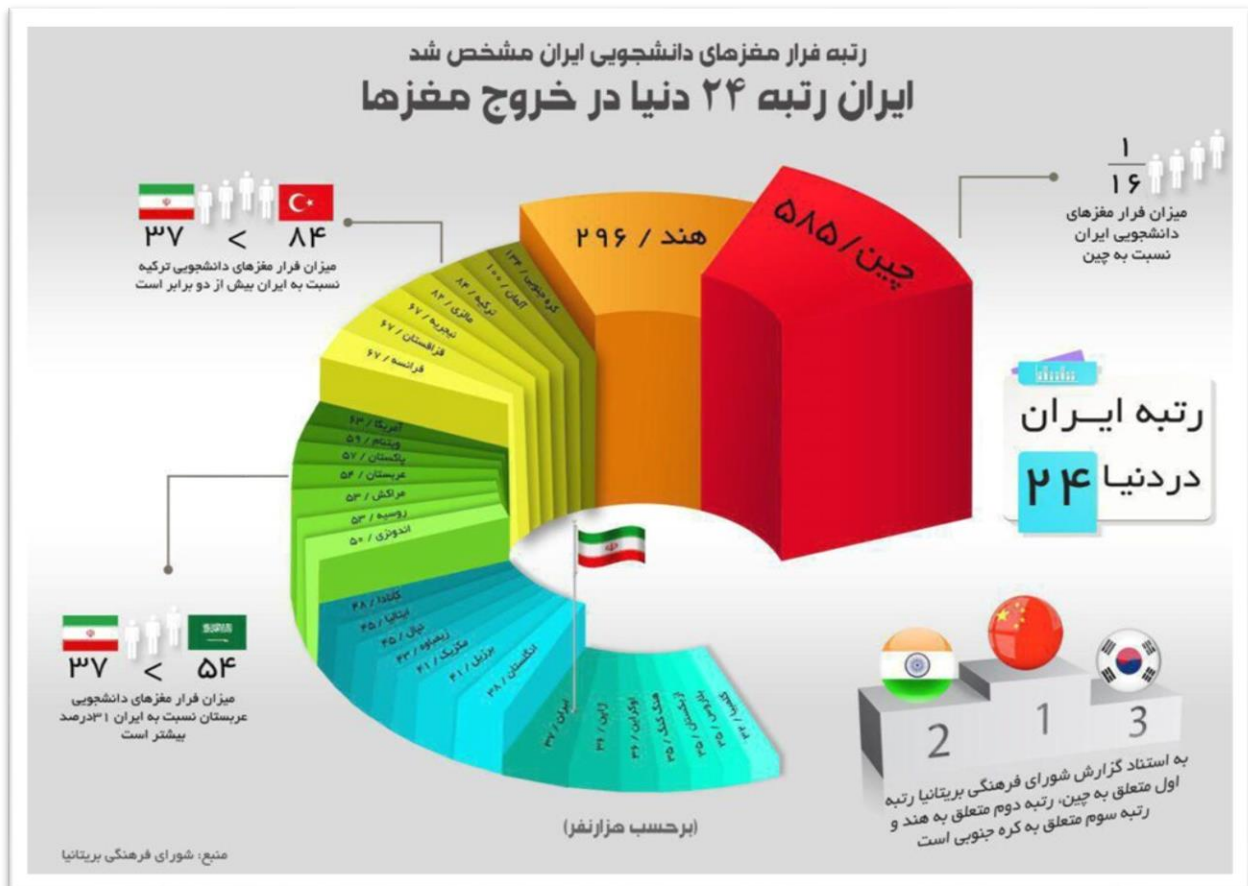
وی با اشاره به اینکه تحقق نیافتن آرزومندی میان مردم، عمده دلیل مهاجرت آنان به خارج از مرزهای جغرافیایی است، تصریح کرد: اگر کسی در برنامه ریزی آینده خود احساس کند که آرزوهایش محقق نمی‌شود، به فراتر از مرزها می‌رود. مردم جامعه ایران آرزوهای خود را محقق یافته نمی‌بینند. این استاد انسان شناسی با اشاره به اینکه دلایل متعدد در کنار هم باعث مهاجرت افراد شده و تنها یک دلیل عامل مهاجرت نیست، اظهار کرد: جایگاه افراد در موقعیت سیاسی و اقتصادی ساختار جامعه، ذهنیات وی را شکل می‌دهد. در صورتی که این ذهنیت نسبت به جایگاه‌ها منفی شده و فرد خود را در این جایگاه‌ها نبیند، به فکر عبور از مرزها می‌افتد

عربستانی با اشاره به اینکه امید در ایران اندک است و نظام اجتماعی ایران، قادر به تولید امید نیست، گفت: اقتصاد امید با وضعیت ذهنیت سیاسی به معنای دسترسی به قدرت و سرمایه‌های مختلف اجتماعی رابطه تنگاتنگ دارد. وقتی امید وجود داشته و دسترسی به تمناها ممکن باشد افراد به دنبال یافتن جایی دیگر برای تحقق آرزوها اما اگر قواعد سختی داشته باشیم که نگذارد تمناهایی، چون کرامت انسانی، بهره مندی اقتصادی، نخواهند بود حق معیشت، آزادی انتخاب و ... نادیده انگاشته و انکار شود به طور ناخودآگاه به دنبال فرار از سیستم هستیم. و در پایان افزود: اقتصاد امید زمانی آسیب می‌بیند که خواسته‌های فرد نادیده گرفته شود

و طبق آمار صندوق بین‌المللی پول هم‌اکنون بیش از ۲۵۰ هزار مهندس و پزشک ایرانی و بیش از ۱۷۰ هزار ایرانی با تحصیلات عالی در آمریکا زندگی می‌کنند و طبق آمار رسمی اداره گذرنامه، در سال ۸۷ روزانه ۱۵ کارشناس ارشد، ۲/۳ دکترا و سالانه ۵۴۷۵ نفر لیسانس از کشور مهاجرت کردند. گزارش صندوق بین‌المللی پول در ادامه سرمایه‌های انسانی ایران به آمریکا و ۲۵٪ به کشورهای عضو سازمان توسعه و افزوده‌است که بیش از ۱۵٪ همکاری اقتصادی اروپا مهاجرت می‌کنند. حدود چهار میلیون ایرانی در خارج از ایران زندگی می‌کنند. در این میان، ایرانیان خارج از کشور در آمریکا از نظر درآمدی در بین مهاجرین از برترین گروه‌ها هستند، که ۳۰ درصد از این افراد در زمینه مدیریت و ۲۰ درصد در زمینه تکنیک‌ها و امور دانشگاهی مشغول به کار هستند. همین‌طور از جلد کتاب منتشر شده، در حالیکه از بین ۲ مجموع صد هزار ایرانی در آلمان در سال‌های گذشته ۲۰۰۰ میلیون مهاجر ترک شده از آلمان تنها ۱۰۰ جلد کتاب منتشر شده‌است. عباس میلانی اظهار دارد: که سالیانه حدود ۱۵۰ تا ۱۸۰ هزار نفر از ایران خارج می‌شوند. در سال‌های جنگ تعداد از این کمتر نبود. این چند میلیونی که الان در خارج زندگی می‌کنند همگی در آن سال‌ها از ایران رفتند هر مهندس، هر دکتر، هر وکیلی که از ایران خارج

می‌شود، معادل نزدیک به یک میلیون و نیم تا دو میلیون دلار است که از ایران خارج می‌شود. وی می‌افزاید فرار مغزها در چند سال اخیر ۳۰۰ برابر جنگ ایران و عراق به اقتصاد کشور صدمه زده‌است

آمارهای جدید از مهاجرت و فرار نخبگان

مهاجرت

از مهاجرت دانشجویان و فرار مغزها از ایران نشان می‌دهد، نگاهی به آخرین آمارها و گزارش‌های سال ۲۰۱۷ ادعاها و آمارهای قبلی از فرار مغزها و نخبگان ایرانی که عمده آنان از دانشجویها هستند صحت ندارد و ایران اولین از وضعیت دانشجویان دیگر کشورها در WES کشور مهاجرپرست دنیا به دیگر کشورها نیست. گزارش جدید پایگاه آمریکا، کاهش مهاجرت و حضور دانشجویان ایران در دانشگاه‌ها ایالات متحده آمریکا را نشان می‌دهد

ایران کشوری است که نرخ ماندگاری بالاتری در مقصد نسبت به کشورهای هند و چین دارد. ۹۰ درصد دانشجویان ایرانی پس از اتمام تحصیل در آمریکا می‌مانند

بنا بر آمارها، انجام برخی اقدام‌های رو به جلو که به توسعه و شکل گرفتن زیست‌بوم کارآفرینی کمک می‌کنند از جمله توسعه استارت‌آپ در ایران موجب شده تا روند مهاجرت معکوس نخبگان در ایران محقق شود و بسیاری از دانش‌آموختگان که به خارج رفته بودند، بازگردند. تأثیر استارت‌آپ‌ها بر جامعه نخبه ایرانی باعث شده علاقه‌مندی و

انتخاب کنکوری‌ها برای رشته تحصیلی تغییر داشته باشد. مسئولان دولت ایران اظهار دارند ادعاهای مبتنی بر نخست بودن رتبه ایران در مهاجرت نخبگان تغییر پیدا کرده‌است و ایران در میان کشورهای مهاجرت دانشجویان و فرار مغزها قرار ندارد. به گفته ستاری معاون فناوری رییس جمهور در ابتدای انقلاب از مجموع ۲۷۰ هزار دانشجوی ایرانی حدود ۱۰۰ هزار دانشجو در خارج از کشور و از این میان ۵۰ هزار نفر در آمریکا حضور داشتند این در حالی است که در حال حاضر از جمع ۴ میلیون و ۷۰۰ هزار دانشجوی ایرانی، ۴۸ هزار دانشجو در خارج از کشور وجود دارد که تنها ۱۲ هزار نفر در آمریکا تحصیل می‌کنند و این موضوع نشان می‌دهد ایران دیگر جزو کشورهای مهاجر فرست دنیا نیست.

عضو هیات علمی موسسه مطالعات مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور می‌گوید: برخلاف باور عموم، ایران بالاترین رتبه فرار مغزها در جهان را ندارد، آمارهای موجود نشان می‌دهد کشور پس از هند، فیلیپین و آمریکا-کانادا، رتبه چهارم را در فرار مغزها دارد.

صلواتی با تاکید بر اینکه، وضعیت مهاجرت دانشجویان و نخبگان ایرانی آنگونه که در اذهان عمومی منفی و با رتبه‌های بالا به نظر می‌رسد، نیست، تصریح کرد: در حال حاضر سهم مهاجرت دانشجویان در ایران نسبت به افزایش جمعیت آن‌ها، شیب نزولی یافته است و از ۲ درصد جمعیت دانشجویان مهاجر در دهه‌های ۹۰ میلادی به یک درصد در سال ۲۰۱۶ رسیده است. وی در باره آمار جهانی مهاجرت گفت: در یکی دو سال اخیر آمار مهاجران جمعیت مهاجران دنیا با سرعت ۲۶۰ میلیون رسیده است و از هر ۳۰ نفر یک نفر در دنیا مهاجر است. بالایی در حال افزایش است. این تنها مختص ایران نیست و در دنیا هیچ کشوری تنها گیرنده و تنها فرستنده ندارد.

در ادامه با اشاره به نبود آمارهای دقیق و رسمی در باره مهاجرت ایرانیان افزود: در مجموع ۵ تا ۶ میلیون دانشجوی مهاجر در دنیا داریم که با احتساب دانشجویانی که آنلاین در حال تحصیل هستند، ۱۳ تا ۱۴ میلیون مهاجر دانشجو در جهان داریم. این پژوهشگر پژوهشکده سیاست گذاری علم و فناوری دانشگاه شریف ادامه داد: بیشتر مهاجران در مقطع تحصیلات تکمیلی هستند. ۴۲ درصد مهاجران دانشجو، کارشناسی ارشد و ۹ درصد در مقطع دکتری مشغول به تحصیل اند. در خاورمیانه، اما مهاجران دانشجو بیشتر در مقطع کارشناسی تحصیل می‌کنند.

در باره پراکندگی دانشجویان مهاجر در جهان گفت: چین با جمعیت حدود ۲ میلیارد نفری، ۷۰۰ هزار دانشجوی آمریکا نیز با کاهش سهم در سال‌های اخیر سهم ۲۳ درصدی دانشجویان مهاجر دارد. ایران نیز با ۵۱. مهاجر دارد تا ۵۳ هزار دانشجوی مهاجر میان کشورهای جهان در رتبه دهم و یازدهم قرار دارد. وعنوان کرد: از میان هر دو دانشجوی مهاجر در آمریکا یک موقعیت شغلی آکادمیک برای این کشورها ایجاد می‌شود. از این رو دانشجویان مهاجر بین المللی در آمریکا که به حدود یک میلیون نفر می‌رسند، حدود ۵۰۰ هزار شغل دانشگاهی برای این کشور ایجاد می‌کنند. حدود ۲۶ میلیارد دلار در سال گردش مالی این بازار جذب دانشجو است. طرح‌های ضد مهاجرتی دونالد ترامپ، آمریکا را از مقصد مهاجرت خارج کرده است. این استاد دانشگاه با بیان اینکه بیشترین مهاجران ایران به آمریکای شمالی، اروپایی غربی و اقیانوسیه می‌روند، گفت: طبق آمار رسمی، ایران حدود یک و نیم در حالی که در ۷ و ۸ میلیون مهاجر در دنیا دارد و حدود سه میلیون مهاجر رسمی از افغانستان و عراق پذیرفته است آمار غیررسمی صحبت از ۷ و ۸ میلیون مهاجر ایرانی در جهان است. ایران رتبه ۳۱ در کشورهای مهاجر فرست داشته و سالانه ۳۰ تا ۴۰ هزار مهاجر به سراسر دنیا می‌فرستد. وبا تاکید بر نادرست بودن این احساس که همه

می‌روند و ما جامانده ایم، گفت: پیش از انقلاب بالاترین جمعیت دانشجوی در آمریکا را داشتیم که این روند تا سال‌های اخیر کاهش نزولی داشت، اما در چند سال گذشته با شیب ملایمی افزایش یافت

علت‌های بنیادی مهاجرت نخبگان ایرانی

در ادامه نشست به نتایج پژوهشی میان ۴۲۵ مهاجر ایرانی ۷۵ درصد از پاسخ دهندگان به دلیل انگیزه‌های تحصیلی و پژوهشی برای تحصیل در مقطع دکتری از کشور خارج شده‌اند که بیشترین آنان از میان رشته‌های فنی بودند و یکی از اصلی‌ترین دلایل مهاجرت، سد بزرگ کنکور برای ورود به دانشگاه و کیفیت دوره‌های تحصیلی است. وضعیت شغلی، نبود فرصت‌های شغلی، سطح حقوق و دستمزد نیز انگیزه بعدی مهاجرت میان ایرانیان است. ۷۵ درصد مهاجران در پاسخ به اینکه آیا پیش از خروج از ایران شاغل بوده‌اید؟ گزینه بله را انتخاب کردند و جالب اینکه حدود ۵۰ درصد از آنان دارای مشاغلی با قراردادهای ثابت و سالیانه بودند. پاسخ دهندگان به این پرسش که اگر دانشگاه‌های بین‌المللی در داخل ایران امکان فعالیت داشته باشند، می‌مانید؟ جواب خیر دادند و به این پرسش که اگر پیش از مهاجرت دارای شغل مناسبی بودید باز هم مهاجرت می‌کردید؟ بله گفتند. دلیل چنین پاسخ‌هایی میل به تجربه زندگی در خارج از کشور و میل به داشتن مدرک تحصیلی خارجی می‌باشد و افزایش تمایل به مهاجرت میان ایرانیان تلقی می‌گردد.

بازگشت برخی مهاجران ایرانی به دلیل پیوندهای عاطفی و خانوادگی، انتقال دانش و فناوری و علاقه به پیشرفت کشور گفت. در پنج سال گذشته، ۱۲۵ دانش‌آموخته از ۲۰ دانشگاه برتر جهان به کشور بازگشته‌اند و طرح‌های حمایتی خوبی از آن‌ها صورت گرفته است.

تعطیلی طولانی دانشگاه‌ها، گزینش‌ها، رشد بدون حساب و کتاب مراکز به اصطلاح دانشگاهی و نبود کیفیت علمی مطلوب در این مراکز، جایگزینی روابط به جای ضوابط، خلاء وجودی یک برنامه ریزی هماهنگ و منسجم، در جذب نخبگان، به کارگیری روش‌های غیر اصولی و غیر علمی در قالب سیاست‌های مقطعی با نخبگان فکری و فرهنگی ناهمخوانی، کشور در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی و در نتیجه، ایجاد نارضایتی در میان اینان بسیاری از مشاغل با رشته‌های تخصصی، مشکلات اقتصادی، کمبودها و نبود امکانات رفاهی و فرهنگی در خور و از همه مهم‌تر نبود احساس امنیت شغلی و تبعیض، به کارگیری سیاست کنار گذاشتن صاحبان فکر و اندیشه و دارندگان تخصص‌های بالا و در نتیجه احساس انفعال در میان اینان، مدیریت ناکارآمد، عملکرد جزیره‌ای و رواج فرهنگ کاغذ بازی، توزیع غیر عادلانه امکانات و امتیازات و نادیده گرفتن حقوق شهر وندی آنان در جایگاه یک فضای بسته دانشگاه‌ها و تنگ نظری پاره‌ای از مدیران و مسئولان، بیکاری، بلا تکلیفی و سردرگمی، دلمردگی، جوان و نبود امید به آینده بهتر بویژه در میان جوانان، تورم و گرانی آزار دهنده در دوره‌هایی و بکارگیری سیاست یک‌بام و دو هوا و مقطعی در صادرات و واردات، تبلیغات اغواکننده و مسائل ارتباط جمعی برون مرزی و نیز نمایش تکنولوژی و پیشرفت و جذب کشورهای مقصد را نیز می‌توان مورد توجه قرار داد.

بی توجهی به پژوهش

یکی دیگر از عوامل مهاجرت می باشد. یکی از عواملی که دانشجویان بسیاری را به کشور آمریکا می کشاند، عامل امکانات تحصیلی - تحقیقی و اعطای کمک‌های تحصیلی و رفاهی است. در سال‌های پس از انقلاب ایران تعداد دانشگاه‌های داخل کشور بدون هیچ گونه برنامه مدونی یا تناسب رشته‌ها با مشاغل، گسترش یافته‌اند و توجه بیشتر به سمت معیارهای کمی تا کیفی بود. به روز نبودن اطلاعات، استفاده از روش‌های سنتی و قدیمی و ابزارهای غیراستاندارد، پایین بودن سطح تحقیقات و پژوهش در مراکز علمی، عدم هماهنگی بین تحقیقات و کاربرد آنها، تخصیص بودجه ناکافی به امر تحقیق و پژوهش و گسترش و ترویج مدرک گرایی، از عوامل دیگری هستند که بیشترین نارضایتی و دل‌آزردگی را در بین دانشجویان، به دنبال داشته‌است

عوامل اقتصادی

یکی از عوامل اساسی که اکثر فرزندان را جذب کشورهای دیگر می‌کند، عوامل اقتصادی و فقر است. وقتی که میزان حقوق یک متخصص در خارج، ده‌ها برابر حقوق همان شخص در ایران است، متخصصان به فکر مهاجرت به آن کشور خواهند بود. به دلیل پی بردن نخبگان به مشکلات اقتصادی و زیر سوال بردن عوامل عمده شرایط زندگی برای این افراد را دشوار کرده و آنها را به دیگر کشورها هدایت می‌کنند

عدم شایسته سالاری

واگذاری بسیاری از مشاغل به افراد فاقد صلاحیت یا کم صلاحیت، واگذاری مشاغل بر اساس رابطه، عدم تطابق شغل با تخصص در رشته افراد، بوروکراسی (کاغذ بازی) دولتی و انحصاری شدن مشاغل، از دیگر عواملی هستند که به مهاجرت نخبگان از کشور، کمک کرده‌است

انحصارات دولتی

یکی دیگر از عوامل مهاجرت نخبگان انحصارات دولتی است. به طوری که در سال‌های پس از انقلاب، از طرفی دولت به دلیل کوچک سازی، از جذب نخبگان سر باز زده‌است و از طرف دیگر روند واگذاری فعالیت‌های کشور به بخش خصوصی به کندی پیش رفته‌است. در یکی از طرح‌ها، پس از دو برابر شدن ساعت کار پرستاران در ایران از ۱۵۰ ساعت به ۳۰۰ ساعت در ماه، عابدی فتاحی، عضو کمیسیون بهداشت و درمان مجلس ایران اعلام کرد عدم تناسب تعداد بیماران و پرستارها باعث شده کار برای پرستاران سخت‌تر شود و گاهی وقت‌ها تسلیم پیشنهادات و امکانات خارجی‌ها شوند و کشور را ترک کنند که این امر آسیب‌های جدی به جامعه وارد کرده و جامعه پزشکی را با خلاء روبه رو می‌کنند. مقام‌های خانه پرستار در ایران ادعا می‌کنند سالانه بیش از ۷۰۰ پرستار ایرانی کشور را ترک می‌کنند. در حال حاضر بیشتر پرستاران ایرانی به آمریکا، کانادا و استرالیا رفته و در آنجا حقوقی به مراتب تا ۷۰ هزار دلار بالاتر از ایران دریافت می‌کنند. کمترین حقوق پرستاران با کمترین میزان تحصیلات در آمریکا، ۳۰ هزار دلار است و بالاترین آن ۱۰۰ هزار دلار در سال. بالاترین حقوق پزشک، ۱۵۰ هزار دلار در سال بوده و کمترین حقوق پزشک ۷۰ هزار دلار در سال

امید به آینده

هرچه امید به آینده، بیشتر باشد، میزان مهاجرت کمتر می‌شود. امید به آینده جوانان در رابطه با شغل آینده‌شان، میزان درآمد آنها، توانایی تشکیل زندگی، ازدواج، خرید مسکن، و... تأثیرگذارند و سرانجام امنیت کشور نیز در فرار مغزها بی تأثیر نخواهد بود. افراد، معمولاً جذب کشورهایی می‌شوند که از لحاظ جذابیت و امید به آینده روشن، اطمینان بیشتری داشته باشند.

آسیب‌های وارده از رهگذر مهاجرت نخبگان

تا سال‌های پایانی دهه ۸۰ میلادی یعنی تا حدود سه دهه پیش در تعریف سازمان ملل از توسعه متغیرهای کمی اقتصادی چون درآمد سرانه و تولید ناخالص ملی بعنوان شاخص‌های اصلی توسعه یافتگی تعریف و میزان توسعه کشورها با این شاخص‌ها درجه بندی و تعریف می‌شدند. از ۱۹۹۰ به جهت کاستی‌های این مدل پیمایشی، شاخص توسعه انسانی را برای اندازه‌گیری انتخاب، با این توجیه علمی که رویکرد توسعه پایدار با لحاظ کردن جنبه‌های زیست محیطی و انسانی توسعه می‌یابد. گرانیگای توسعه انسانی را توجه به انسان، فضا و پدیده‌های پیرامون آن می‌شمارد. لذا از نگاه این تعریف جامع از توسعه، با افزایش نرخ بیکاری شاخص، توسعه انسانی خود را نشان داده و ناپایداری در توسعه را موجب می‌گردد.

